

zápisník 1960

časopis pro politiku a kulturu • květen-červen

K desátému výročí 27. června 1950 . . . strana 2

Leninismus dnes . . . strana 2

je zase časový, protože v sovětské říši se znovu ozývá heslo, volající po jeho návratu. Nelze však studovat Lenina a přehlédnout na něm jednostrannost, s kterou pěstoval jen ty vlastnosti, kterých potřebuje muž činu a revolucionář: jeho vůle byla silnější než touha po poznání.

Trockij a trockisté . . . strana 5

jsou rubem vracející se Leninovy mince. Když nedávno propuštěný vrah Trockého byl z Mexika za asistence československých komunistických diplomatů a s československým diplomatickým pasem eskortován do Československa, je jistě časové se zeptat, jakou roli hrál či hraje trockismus u našich komunistů.

O reformu socialistických stran . . . strana 7

se přimlouvá další článek věnovaný otázce revize programů socialistických stran, kterou otevřelo minulé číslo tohoto časopisu.

Básník a strana . . . strana 8

— a rozumějme zde ovšem stranu komunistickou — představují dvě síly, které se jen těžko drží v rovnováze, jejíž vratkost možno studovat na Nezvalovi.

Teorie a praxe nového francouzského románu . . . strana 10

chce přehodit výhybku románového pojetí, jak se pěstuje ve Francii od první třetiny 19. století. Pro nové literáty člověk žije náhodně a jeho svět se sužuje do předmětů, na které klade své oči. Nuda je nebezpečím těchto "antirománů", někdy však prozradí krásu tragiky z prázdnoty, v čemž je patrně styčný bod s moderní literaturou americkou, jak ji chápe další článek.

Pascal a moderní americká literatura . . . strana 11

Pascalův známý úžas nad prázdnotou vesmírných prostorů začal děsit americké autory, což v této z nejnovějších literatur na světě je zjev poměrně nový.

Poznámky: Výchova k totalitarismu • Úspěch našeho dramatika • Myšlenky, které v Rusku 29. května 1960 nezemřely • Minulé číslo "Zápisníku" • Světový tisk o rozbité konferenci.

K DESÁTÉMU VÝROČÍ

27. ČERVNA 1950.

Ladvenu odkvapí — pobízen Warwickem. Kat vejde dveřmi za soudcovskými křesly, takže vracející se Warwick se s ním střetne.

Warwick — Nu, kamaráde, kdo vlastně jste?

Kat (důstojně) — Neračte mne oslovovat kamaráde, Vaše milosti! Jsem mistr popravčí města Rouenu a to je vysoce umělecké řemeslo. Přišel jsem Vaši Milosti oznámit, že váš rozkaz byl vykonán.

Warwick — Promiňte, pane mistře popravčí. Postarám se o to, abyste nepřišel zkrátka k vůli mému zakazu prodávání pozůstatků. Slíbil jste přece, není-liž pravda, že nezůstanete nic — ani kůstka, ani nehet, ani vlasek?

Kat — Její srdce nechťelo shořet, Vaše Milosti; avšak všechno, co zůstalo, je už na samém dně řeky. Slyšíte o ní naposlědy.

Warwick — (s křivým úšklebkem při pomýšlení na to, co slyšel od Ladvenuha) *Naposlědy? Hm! Moc bych se tomu divil!* Opona.

(Konec šesté scény hry *Svatá Johanka* od Bernarda Shawa.)

ZÁPISNÍK 1960

časopis pro politiku a kulturu —

vydavatel

UNIVERSUM PRESS CO.,

Adresa:

15 Vandewater Street,
New York 38, N. Y.

Roční předplatné: 3 dolary, v ostatních zemích 3 dolary, s leteckým doručením 7 dolarů. Předplatné adresujte na vydavatele.

Rukopisy se nevracejí. Redakce si vyhražuje právo zkracovat text. Podepsané články nevysvětlují nutně stanovisko redakce tohoto listu —

LENINISMUS DNES

Ferdinand Peroutka

Komunistická vláda slavila devadesáté výročí narození Nikolaje Lenina, a nám zbývá shrnout, co k tomu může říci ostatní svět. V posledním roce svého života Lev Nikolajevič Tolstoj dostal od neznámého pisatele dopis tohoto obsahu: "Nemohu souhlasit s vámi, že lidské vztahy se napravují jedinou láskou. Tak mohou mluvit jen lidé dobře vychovaní a sytí. Ale co má říkat člověk, který po celý život strádal pod jhem utiskovatelů? Nuže, před samou vaší smrtí vám pravím, Lve Nikolajeviči, že svět se ještě jednou zalzne v krvi, že bude bít a zabíjet nejen pány, ale i děti jejich, aby se od nich nemusil dočkat ničeho zlého. Lituji, že se nedožijete té doby, abyste se na vlastní oči přesvědčil o svém omylu."

Autorem tohoto dopisu mohl být Nikolaj Lenin. Jistě pocházel z kruhů mu blízkých. Ať kdokoli ho napsal, lépe odhadl budoucnost než jasnopoljanský mudrlec. Kdykoli revolucionáři zvítězí, vítězí proto, že lépe než ostatní viděli některé skutečnosti. Nikdo neuctíval ruského mužika více než Tolstoj. Věřil, že svět se může obrodit od jeho schopnosti lásky a resignace. Avšak Tolstého sekretář a životopisec Bulgakov zaznamenal, že jednoho dne, když Tolstoj se procházel, přiblížil se k němu mužik a pravil: "kdy zdechněš, vaše blahorodí?" Spíše než kdo jiný Lenin by byl uhádnul, že ruský mužik takto promluví k Tolstému. Lenin měl onen druh poznání jako ten moderní básník, který, dívaje se na chudého člověka, napsal: "Však nehlouběji, chudý, vidím nenávist." Třídní boj byl pro Lenina část přírody. Odhaliv některé skutečnosti lidské povahy, nesnažil se potlačit, co v nich bylo hruběho, krutého a ušlechtilého. Naopak, postavil se tomu v čelo — aspoň na tu dobu, než revoluce bude dokonána. Už za první ruské revoluce, roku 1905, žádal "vyúčtování plebejským způsobem bez lítosti". Byla dvě Ruska: jedno Tolstého a Dostojevského, kterému se říkalo Svaté Rusko. Druhé bylo Rusko Leninovo a Maxima Gorkého, jestliže mírnějšího můžeme připojit k zuřivějšímu. Toto druhé Rusko odpíralo být svaté.

V sovětské říši častěji se ozývá heslo: návrat k leninismu! Ku podivu toto heslo vydává vláda a někdy i oposice. Jestliže je možno, aby vláda i oposice si přály téhož, vyplývá z toho nepochybně, že se dívají na jednu věc ze dvou stran, a že vůbec věc není zcela jasná. Thema tedy je, co je to leninismus.

Ponevadž leninismus není oddělitelný od Lenina, je třeba zabývat se jím i osobně. Jeho soukromý život byl důkladně propátrán jeho odpůrci, ale nebylo v něm nalezeno nic ničerného. Je možno říci, že žil jako idealista, oddaný myšlence. Ačkoli to odporuje podezřívavým teoriím moderní psychologie, zdá se, že ho nehnalo kupředu osobní velkášství. Nebylo v něm tolik ješitnosti, kolik jí snadno lze odhalit v Marxovi. O Stalinovi ani nemusíme mluvit. Neměl ani okázalý pathos Trockého ani samolibé herectví

Chruščevovo. Byl skromný i v osobních potřebách i v potřebě slávy. Mnozí trvají na tom, že v něm odkryli humanitu. Dovedl se zachovat gentleman-sky k umělcům a k některým jedincům, i když mu odporovali, což Stalin nikdy neuměl ani nechtěl umět. Neměl ani jedné malebné neřesti. Avšak, jsa mírný v osobním životě, neměl žádné mírnosti v životě politickém. Jako Ivan Karamazov v románu Dostojevského, byl by asi řekl: "Nechci harmonie, z lásky k lidstvu ji nechci". Maxim Gorký vypráví, že Lenin mu jednou pravil: "Až tyto děti dospějí, v jejich životě nebude už tolik krutosti, jako je jí nyní." Avšak, když po nějakou dobu vládl, v životě nebylo o nic méně krutosti, spíše více, a nemálo dětí pod ní zahynulo. Bez rozpaků rozpoutal všechno zlo, které revoluce v sobě chová. At' proto, že sám chtěl, nebo proto, že nekrotil jiné, zahájil nečekanou periodu v dvacátém století, kdy političtí odpůrci byli popravováni bez soudu. Dal tajné policii nesmírnou moc nad životem a smrtí člověka. Někteří, kteří se to snaží vyložit, praví, že Lenin přestával být soukromou osobou a stal se ztělesněním revoluce. At' cokoli toto znamená, Lenin zahájil krutější občanskou válku, než jaká kdy před tím byla známa.

Nelze studovat Lenina a přehlédnout na něm jednostrannost dostatečně nápadnou. Je otázka, co všechno se do člověka vejde ve stejný čas. Revolucionář Lenin rychle vytlačil soukromého humanistu Lenina, člověka vůle člověka citu. Jeho vůle snad byla nejsilnější individuální vůle, která existovala ve dvacátém století — ačkoli ovšem se musíme zmínit také o vůli Hitlerově. O Hitlerovi to víme jistě, z jeho vlastního přiznání, o Leninovi to podezříváme, že vědomě pěstovali v sobě jednostrannost, aby svou vůli uchránili před rozptýlením. Vybíraje z četných možností, Lenin v sobě pěstoval zejména ty vlastnosti, kterých potřebuje revolucionář. Z obou těchto vzorů, Lenina i Hitlera, jakoby vyplývala rada pro jiné kandidáty vůdcovství: buďte jednostranní! V každém případě Lenin vypěstoval v sobě hroizivou sílu charakteru a důslednost. Do jeho doby ruští intelektuálové se oddávali nekonečným debatám, které ukončil teprve zpěv probouzejících se ptáků. Nyní se mezi nimi objevil muž břitké akce, který debatuje jen, když je třeba a jak dlouho je třeba. Není div, že je částečně překonal, částečně strhl.

Jeden, velmi objektivní životopisec Leninův praví o něm: "V určitém smyslu byl bez intelektuální zvědavosti, poněvadž si nedovoloval oddávat se bezdůvodné intelektuální činnosti." Bylo-li tomu tak, vzbuzuje to v nás pochybnosti. Neboť zde je muž, který ještě po smrti vede velkou část světa a chtěl stvořit lepší budoucnost — ale byl bez zvědavosti. Co — bez zvědavosti — je schopen člověk poznat ze světa, který stránky života snadno zanedbá? Po čem šlape? Jestliže v leninismu, který prý se má vrátit, není více než v Leninovi — a jak by bylo? — pak také leninismus je bez zvědavosti, přehlíží velkou část života, nezkoumá nic, co vybočuje z dogmatu. Je ne domněnkou, nýbrž je dostatečně dokumentováno, že Lenin nebyl zvědav na nic, co se dalo a co se myslelo mimo rámec marxismu, a že byl k tomu pln opovržení. Řekl jednou, že "po Marxovi touha objevit nové hledisko ve filosofii prozrazuje chudobu ducha." Což by znamenalo, že roku 1850 filosofie vším právem ustrnula na jednom bodě a že vše, co za sto dalších let se může objevit v lidském myšlení, nezbytně je plevel. Zajisté nepřijatelná to bohatost ducha.

Psychologie muže činu je dostatečně známa, abychom věděli, že je mu třeba

VÝCHOVA K TOTALITARISMU Opětovně padá čtenářův zrak na podivné věty v článcích, které miní dobře. Spravedlivé rozhořčení nad potupným odhalováním sochy Komenského v Bethlehenu v Pensylvánii — pražskými ateistickými komunisty se bůhví proč doprovází slovy, že Církev moravských bratří nelze nic vytýkat, protože celá "oslava" měla pozhénnání Státního departementu . . . Jinde se dovidáme, že mnoho krajanů od druhé polovice května odřeklo příslibenou účast na pražské Spartakiádě s odůvodněním, že "přece nebudou dávat dolary lidem, kteří — odmítají sedět s prezidentem Spojených států za jedním stolem . . ." Opět jinde zase čteme o nebezpečí pronikání komunistických monopolních organizací do krajského života a tisku s dodatkem, že je třeba přesvědčit Washington (!), aby zabránil tomuto podvracení demokratického zřízení . . . !

Mohl bych uvést další příklady tohoto našeho nestatečného strkání odpovědnosti ze sebe na stát a na státní autoritu. A nikomu ani nenapadne se ptát, zda toto učení, že stát je lékem na všechno, je demokratické. Nikdo se neptá, zda v demokracii má určovat stát roli občana nebo občan roli státu. Nikdo si neuvedomuje, že stát nebude dobrý, nebudeme-li my lepší. Nemáme my sami nebo stoupenci Moravské církve vědět o učení samostatného a individualistického zemana Chelického, jehož doktrína je základem Bratrské církve, víc než Státní departement, nemáme sami si udělat své vlastní mínění o Spartakiádě a jejím poměru k Sokolstvu — a to dávno před torpedováním pařížské konference Chruščevem? Potřebujeme-li, aby ve svobodné Americe, v níž nikdo za svobodné vyjadřování svého mínění neutrpí škodu, nás stále někdo vodil za ručičku jako nedospělé děti, jak chceme a jak můžeme být dobrými bojovníky proti zbytnělé státní moci, která z komunistických zemí ohrožuje naši civilizaci? Nespěje lidstvo tímto způsobem pomalu ale jistě k hrůzné "moralce" takového Rudolfa Hoese, který se ve svém životopise, napsaném v polském vězení, omlouvá za povraždění dvou miliónů lidí v koncentračním táboře v Osvětimi prostě tím, že jen svědomitě "poslouchal rozkazy svého nadřízeného"?

Stát — a to i stát nejideálnější a nejlepší v tomto neideálním technickém světě — je vždycky jen říší zdatného člo-

Pokračování na str. 4

pevné půdy pod nohama, nějaké ideologie, o níž za žádných okolností nepochybuje a jejímž občasným zkoumáním se nezdržuje. Takto bezvýhradně kdysi Lenin přijal marxismus. Tím se zbavil všech starostí o to, má-li pravdu v jakékoli otázce. Když bylo třeba, přečetl citát z Marxe a tím považoval otázku za vyřízenou. Věřil, že je to totéž, jako kdyby byl svého odpůrce udeřil do hlavy kladivem. Byl orthodoxnějším marxistou než sám Engels, který znovu se rozmyšlel, když viděl, kterak v západní Evropě demokracie přetváří veřejný život. Snad to byla u Lenina instinktivní potřeba muže činu, o které jsme se zmínili, snad taktika, která šetří síl. Nebo snad to bylo, co Dostojevský napsal o jedné ze svých postav: "Byla to jedna z těch ruských osobností, které náhle překvapí nějaká silná idea a hned je doslova pod sebou přimáčkne, někdy i navždy."

Pokud se Lenin zabýval filosofií, vnesl do ní všechnu vášeň politického straníka. Jestliže ještě dnes komunismus zakazuje myslitelům objektivitu, svobodné a nestranné zkoumání, musíme přiznat, že to je čistý leninismus. Leninova kniha "Materialismus a empiriokriticismus" velmi se podobá vpadu dobyvatele do cizího území. Filosofie mu byla — a podle jeho mínění každému je — pokornou službou politiky. Psal o Spinozovi a Schopenhauerovi. Odhalil je jako agenty buržoasie. Jestliže s některým filosofem nesouhlasil, nedomníval se, že filosof se dopustil omylu, nýbrž podlosti. On založil tradici, podle které komunističtí polemikové dosud své filosofické odpůrce nazývají nějak jako "bandity zeškoly Imanuela Kanta" nebo "intrikánskými potomky Descartesových". Ke čtení filosofické knihy Lenin usedal s železnou vůlí: nic se nemá ve filosofii objevit, co by nepodporovalo revoluci nebo co by jí dokonce překáželo; jestliže přece se objeví, má to být napadeno, zhanobeno, vymýceno. Vůle v Leninovi byla silnější než touha po poznání. Ve své generálii nesnášenlivosti komunismus často útočí také proti pragmatismu, onomu filosofickému směru, podle něhož rozum a poznání přisly na svět zejména proto, aby sloužily lidskému jednání. Zdá se, že komunismus bývá podrážděn i tím, když shledá, že někdo jiný s ním souhlasí. Neboť v podstatě měly vyhraněnější, bezohlednější pragmatistů nad Marxe a Lenina. Lenin navždy se spokojil Marxovou zásadou, že lidské poznání je a má zůstat částečné a poměrné a nikdy neodhalí posledních tajemství. Byla to Leninovi vítaná zásada. Neboť jestliže poznání je jen částečné a poměrné, nemá velké právo překážet politice. Jestliže se hodláme zabývat leninismem a tím, co by přineslo světu, kdyby všechny komunistické vlády se vrátily k leninismu, nebo kdyby komunistické opozice nastolila leninismus místo stalinismu a chruščevismu, bylo nezbytno zabývat se nejdříve některými rysy Leninovy osobnosti. Neboť, bylo-li v Leninovi nějaké omezení, bude i v leninismu.

Dokončení ze str. 4

věka. I proti nejdělnějšímu je zapotřebí stálého boje někoho, na koho se dnes zapomíná: osobností. Osobností, která má kořeny jinde než jen ve společenském zřízení, připoutaném k určité historické době. Osobností, která má svůj opěrný bod v něčem jiném než ve svém týdeníku nebo měsíčním platu. Osobností, která se nebojí opozice, bez níž není

možná demokracie, která má být přece vládou pánů a nikoli otroků. Stádový člověk se konformuje podle mocných. Osobnost však si přizpůsobuje svět k svému obrazu. Totalitarismus, fašistický i komunistický, rostl z hrobu svobodných a neodvislých osobností. A nebude-li osobnost umět uplatňovat svůj vliv v dobrém státu, pak stát mizerný ji ve své tlamě rozdrtí — jako se to děje v čínských komunách.

L. R.

ÚSPĚCH NAŠEHO DRAMATIKA Vídeňské divadlo v Josefstadtu uspořádalo před časem dramatickou soutěž nového typu. Účastníci měli poslat jen námět hry a ukázky z ní. Teprve vítězní autoři byli nyní vyzváni, aby svou hru vypracovali ve spolupráci s divadlem do konce října t. r. Z této užší soutěže bude vybrána nejlepší hra, kterou divadlo v Josefstadtu uvede příštím rokem v rámci vídeňského festivalu. Mezinárodní soutěž byla obselána 745 příspěvky z celého světa, dokonce i z Československa. V předběžném kole bylo nyní vybráno šest her, které se účastní užší soutěže. Dvě z nich napsali rakouští autoři, tři hry západoněmečtí dramatikové a poslední byla mezi nimi i hra *Pavouk*, jejímž autorem je Petr Lotar, herec, dramatik a spisovatel původem z Prahy. Lotar (nar. 1910) působil za demokracie na českých i německých scénách a v českém filmu. Od komunistického puče žije ve Švýcarsku a má velké zásluhy o propagaci naší demokratické literatury v celé západní německé jazykové oblasti. Tak zpracoval pro západoněmecké rozhlasové stanice Čapkovu *Válku s mloky* a *Povídku starého kriminálního*, loni adaptoval a přeložil pro vídeňské dvorní divadlo hru Františka Langra *Dvaasedmdesátka* a pro západoněmecký rozhlas v Kolíně nad Rýnem napsal dvě hodinové rozhlasové hry o T. G. Masarykovi *Pravda je osamělá*. Kolínský rozhlas je bude dávat letos v létě a poté je uvede rozhlas ve Stuttgartě, radio Beromünster a další stanice. Největší kulturně-politický ohlas měl Lotarovo dramatické účtování s nacismem, nazvané *Obraz člověka*. Tato hra je již sedm let na pořadu západoněmeckých rozhlasových stanic, dávala se také v mnohovýchvých kostelích a na berlínských slavnostních hrách byla odměněna cenou Gerharta Hauptmanna. Kromě toho se hrála na dělnickém divadelním festivalu v Porúří a na řadě scén v Západním Německu, ve Švýcarsku a v Rakousku. Nová Lotarova hra *Pavouk* líčí osud židovských uprchlických dětí po druhé světové válce.

J. D.

TROCKIJ A TROCKISTÉ

Jan Vašek

Před dvaceti lety, 20. srpna 1940, byl na Stalinův příkaz v Mexiku zákeřně zavražděn ruský revolucionář Lev Trockij. Jméno Trockého a zejména jeho názory a spisy jsou v Československu dosud "tabu". Jen dvakrát se v průběhu uplynulých patnácti let Trockij připomínal. — Předně v době vrcholícího stalinismu a kolem procesu se Slánským, kdy se nálepka trockismu, přisouzená třeba spisovatelům, jako Závishi Kalandrovi nebo Karlu Teigeovi, rovnala rozsudku smrti. Tento postoj byl specialitou časopisu *Tvorba*, který v těch letech pořádal na údajné trockisty hony jako na divokou zvěř. Po druhé, za okolností méně hysterických, se o Trockém občas diskutovalo v přechodné době tak zvaného tání, zejména v roce 1957. Tehdy napsal ve stati o poměru československé avantgardy k bolševické revoluci teoretik Jaroslav Pokorný v časopise *Divadlo* mimo jiné toto:

"Pro nedostatek dostupného materiálu musíme zatím nechat bez definitivnějšího řešení velmi složitou, ožehavou, při tom však neoddisputovatelnou otázku trockismu a jeho vlivu u nás. Otázku poměrně malého dosahu v dějinách odborů, dělnického hnutí a strany v Československu, avšak otázku dosti významnou pro správný rozbor a zhodnocení diskusí, které prudce probíhaly v třicátých letech mezi tak zvanými levicovými, to je komunistickými a straně blízkými intelektuály. Prozatím, při vši opatrnosti k vlastní pracovní hypotéze, považují za základní momenty: A) nezná se pravděpodobně, že řádoví příslušníci trockistického hnutí věděli o politice svého vedení v tom smyslu, jak nás o ní

zpravuje na příklad poválečné Sayersovo a Kahnovo *Velké spiknutí*. B) Mimo věčné rozpory tu byl i neobyčejně silný osobní rozpor Stalin-Trockij. Trockij byl sám ctižádostivec par excellence, ale také značná část trockistických námitek mířila proti Stalinově ctižádostivosti, tvrdému prosazování vlastních názorů i pomocí aparátní mašinerie a tak podobně. Částečná shoda s výtkami, které — ovšem se zcela jiných posic byly vysloveny při kritice kultu osobnosti na 20. sjezdu — plyne z toho, že obojí kritika vycházela v podstatě z téhož dokumentu, psaného kdysi Leninem. C) Za trockismus byly postupem doby nepřesně označovány (někdy až dodatečně a pět-ně) nejen ideje vyslovených stoupenců Trockého, nýbrž obecně různé projevy nonkonformismu či výhrad k politice, kterou toho času provádělo jako mínění rozhodující většiny v té či oné otázce stranické vedení i vládní sovětské autority. Tak v kultuře byly svého času za trockismus označovány na příklad některé polemické poznámky E. F. Buriana v "Pražské dramaturgii 1937", tak býval příležitostně hodnocen fakt, že v průběhu jednání sovětského spisovatelského sjezdu 1934 vedoucí českoslovenští komunističtí spisovatelé měli kritické stanovisko k vyhraněné ždanovské linii a že v ČSR vydala knižnice Levé fronty naopak Bucharinův referát".

Potud tedy Jaroslav Pokorný, který má zhruba pravdu, když říká, že trockismus u nás nezapustil příliš hluboké kořeny jako hnutí politické, který však podceňuje trockistické náklady, které se v třicátých letech šířily mezi československou komunis-

tickou inteligencí. Nebželo tehdy jen o jakési abstraktní, intelektuální nonkonformismus, nýbrž konkrétně o nesouhlas se sovětskou kulturní politikou, se socialistickým realismem, se stalinskými čistkami a popravami, s terorem proti zemědělskému obyvatelstvu Sovětského svazu, se sovětskou censurou a s postupnou fašisací celého sovětského života. Těmto trockistickým náladám podléhali nejen surrealisté a jiná ultralevá umělecká avantgarda, nýbrž i komunističtí spisovatelé, stojící na pravém křídle strany. Byl v tom ovšem přelud, protože Trockij, kdyby byl na Stalinově místě, by si byl počínal sotva liberálněji. Jeho jediným cílem byla světová permanentní revoluce a byl by za ní šel nepochybně stejně slepě a brutálně, jako Stalin za svými utkvělými představami. Kromě Trockého oposice vůči Stalinovi však tuto inteligenci přitahovala na Trockém ještě jedna okolnost. Na rozdíl od suchého, nezáživného dogmatika Stalina, jehož literární sloh připomínal pomalý pád hromady uhlí z nákladního auta do sklepa, byl Trockij vynikajícím stylistou, brilantním mistrem zkratky a nadaným historikem.

Trockého názory se tehdy nešířily ostatně jen mezi komunistickými intelektuály, ale i mezi funkcionáři, kteří se navnek tvářili velmi pravověrně. Tak v třicátých letech začalo nakladatelství Borového vydávat spisy Trockého v sešitech. Mezi abonenty bylo také mnoho tehdejších i dnešních vysokých komunistických funkcionářů. Na příklad Václav Nosek, pozdější komunistický ministr vnitra, si dával posílat hned dva výtisky. Tehdejší ředitel nakladatelství Borový, Julius Firt, vypráví, jak se s Noskem setkal za druhé světové války v československé státní radě v Londýně. Tehdy si Firt vzpomněl, že si Nosek dával na rozdíl od většiny ostatních abonentů své výtisky posílat v zalepené, neutrální obálce, jakoby to byl větší dopis. Firt se na to ptal žertem Noska a ten mu odpověděl, že to ovšem byla pro komu-

nistické funkcionáře tehdy zakázaná četba, ale že chtěl být přesto infirmován. Tak kolují mezi komunisty u nás potají Trockého spisy dodnes.

Lev Davidovič Trockij, vlastním jménem Lejba Bronštejn, se narodil 8. listopadu 1879 v Janovce na jižní Ukrajině jako syn židovského sedláka. Jako gymnasta byl zatčen pro účast na revolučním kroužku a poslán na Sibiř, odkud prchl do Evropy. Roku 1903 se přiklonil k menševikům, ale nesdílel zcela jejich názory. Za revoluce roku 1905 byl místopředsedou petrohradského sovětu. Pak byl znovu zatčen a poslán na Sibiř, po cestě však uprchl do Vídně. Když se bolševici pod vedením Leninovým vyhlásili na sjezdu strany v Praze v roce 1912 za jediné reprezentanty ruské sociální demokracie, byl Trockij předním organizátorem protibolševického bloku, který podal na Lenina stížnost u druhé internacionály.

Než byla záležitost vyřízena, vypukla však první světová válka, za níž se Trockij opět přiblížil bolševikům. Po březnové revoluci 1917 odjel do Ruska a zúčastnil se příprav na bolševickou říjnovou revoluci. Za revoluce byl lidovým komisařem zahraničí, jednal s centrálními mocnostmi v Brestu Litevském a pak organizoval sovětskou armádu. V té době dal též rozkaz k útoku sovětské armády proti československým legiím. V době, kdy byl Lenin vyřazen pro nemoc z veřejné činnosti, vznikly první spory mezi Trockým a tehdejší kolektivním vedením Stalin-Zinověv-Kameněv. Tomuto vedení Trockij vytýkal, že dostatečně nepodporovalo komunistický pokus o převrat v Německu roku 1923 a promarnilo tak poslední příležitost k rozpoutání světové revoluce. V taktických bojích Trockij podlehl Stalinovým intrikám, byl nejprve vyhoštěn do Almy-Aty a později násilně vyvezen do Turecka. Po dlouhých letech exilu byl konečně zavražděn na Stalinův rozkaz před dvaceti lety. Už řadu let před tím

dal Stalin zlikvidovat také Zinověva, Kameněva a další členy vedení strany, kteří Stalinovi původně pomáhali v odstranění Trockého ze sovětského veřejného života.

Trockého neznámější literární prací jsou jeho dvoudílné *Dějiny ruské revoluce*, v nichž se Trockij na rozdíl od jiných svých exilových prací, které byly myšleny jako protistalinské pamflety, snaží dosáhnout objektivitu profesionálního historika. Právě proto tato kniha vychází dosud na západě v mnoha jazycích v nových vydáních. Jde o velkou historickou fresku, v níž Trockého styl dosahuje skutečného mistrovství. Nová západní vydání zdůrazňují ovšem několik věcí, v nichž se Trockij buď mýlí nebo nepsal objektivně. Předně jde o otázku, zda Lenin přijímal za první světové války německé peníze. S velkým důrazem Trockij brání Lenina před tímto nařčením. Činí to s takovou vášní, že většina dnešních komentátorů nabyla přesvědčení, že Trockij o Leninových stvcích s Němci skutečně nevěděl. Kdyby o nich byl věděl, sotva by byl psal tak ohnivě, protože tím mohl vyprovokovat německou vládu, aby uveřejnila dokumenty, které měla ve svých archívech.

Tyto dokumenty jsou dostupné teprve několik let. Mají zajímavý osud. Až do konce druhé světové války byly v německých archívech. Teprve v roce 1943 je americká armáda spolu s jiným materiálem v Německu zabavila a odvezla do Anglie.

Mikrofilmy těchto dokumentů byly pak dány k dispozici americké skupině historiků, která je zkoumala pod vedením profesora Stephana T. Possonho z university v Georgetownu. Vyplyvá z nich zcela jasně, že Lenin ve svém švýcarském exilu přijímal na svou agitaci a boj proti carskému režimu německé peníze. Prostředníkem mezi Leninem a německou vládou a generálním štábem byl estonský socialista Keskuela a krycí organizací pro transfer peněz byl tak zvaný Svaz pro osvobození

Ukrajiny. Tato Leninova cynická nevybíravost v prostředcích pramenila z jeho věty, že ruská porážka v první světové válce bude menším zlem než případné ruské vítězství. Lenin věděl, že bolševická revoluce se může zrodit jen z chaosu.

Další věc, v níž Trockij ve své knize *Dějiny ruské revoluce* nepopisuje skutečnost podle pravdy, je jeho tvrzení, že bolševická revoluce byla provedena hnutím širokých lidových mas. Tuto thesei vyvrátil ve svých knihách už v dvacátých letech Tomáš Garrigue Masaryk, který byl očitým svědkem bolševické revoluce, a Trockij se ve své knize pokouší v této věci polemizovat, byť málo přesvědčivě, i s Masarykem.

George Bernard Shaw o Trockém napsal, že ve svých historických pracích překonává i Burkeho a že kromě toho má ještě vzácný talent pro odstíny. Přes všechny výhrady jak k Trockého metodám, které nebyly lepší než Stalinovy, tak k jeho tu a tam subjektivnímu výkladu, je však třeba konstatovat, že Trockij jako historik a teoretik byl nejen daleko větším stylistou a spisovatelem než Lenin nebo Stalin, ale dokonce i než Marx a Engels. To je hlavní důvod, proč i dnes Trockij znovu vychází na západě, kde se obrovská většina ostatní komunistické literatury právem pokládá za mrtvou literu

Slibili jsme svým čtenářům v posledním čísle "Zápisníku", že příští jeho číslo pro květen-červen vyjde již jak původně stanoveno — u druhé polovici měsíce čerema. Drželi jsme své slovo a také i další jeho vydání budou vycházeti vždy z naprostou pravidelností. Vydavatel

O reformu socialistických stran

Dr. Jaroslav Jíra

Někdejší předák francouzské socialistické strany v době mezi dvěma válkami Léon Blum, o němž Anatole France řekl s úctou, že patří mezi nejvdělanější lidi na světě, napsal po válce, když se vrátil z nacistického koncentračního tábora, knihu, či spíše knížku „*A Péchelle humaine*“ — Z lidského hlediska, pozorování, k nimž dospěl během svého úzkostného osamění a uvažování za války.

Léon Blum v ní psal m. j. o dvojném nebezpečí, kterému bude lidstvo muset čelit, fašistickém a komunistickém. A jako pravověrný, ve svých mladých i pozdějších letech až vášnivý socialista, dospěl k názoru, že s rychle se měnícím vývojem ve světě budou muset i politické strany — a především strana socialistická — usměrňovat své tuhé stanovky a postoj, řídící jejich politické vedení a národní i mezinárodní život. Nebylo to rozhodnutí lehké. Staré strany se opírají namnoze o politické, odborářské a j. myšlenky, které byly aktuální a průbojné v době před sto lety, když šlo o to osvobodit svět od zbytků feudálního panování, kapitalistického vykořisťování a nastolit práva pracujících.

To byly myšlenky Marxova „*Kapitálu*“, Marxova-Engelsova „*Manifestu*“ a pod., které ještě nás do únavy napájely svými revolučními a reformními myšlenkami. Lenin, který se obrátil k mužickému ruskému dělnému lidu, vývojově o dvě století nazpět, použil ještě s prospěchem Marxových a Engelsových názorů o nadvládné dělnické třídě a vybudoval na nich zručně svou teorii komunistickou. Západní svět však šel a jde mnohem rychlejším vývojovým tem-

pem než poměry a události v Rusku a později v Sovětském svazu, takže třídní a hospodářské myšlenky Marxovy se po 100 letech ukázaly dnes vývojově zastaralými.

Socialismus podle Marxe znamená všeobecný blahobyt uprostřed moderní kultury. V germánských a skandinávských státech opravdu soc. demokratická kultura vyrůstala z Marxových doktrín a byla jimi usměrněna. Pro český lid však byly socialismus a demokracie vždycky nerozlučně spojeny s kulturním pokrokem a tradicemi českého národa.

Čs. soc. demokratická strana proto v praxi přijímala téměř od začátku více hospodářské teorie marxismu než jeho teorie kulturní. Marx a Engels nejen nejevili pochopení pro národní kulturu a smýšlení českého lidu, nýbrž několikrát se o nich vyslovili přímo pohrdavě.

U českých a později československých soc. demokratů naproti tomu moderní politická i literární kultura znamenaly vždycky nejen zvýšení životní úrovně pracujícího lidu, nýbrž i samostatnou a sebevědomou osobnost národa a jeho svobodnou tvůrčí činnost, nepoutanou žádnými předepsanými ideologiemi a zákony.

A právě tuto svobodnou tvůrčí činnost komunistické ideje u nás zabily. A nejen u nás. Komunistus je jenom úzký marxisticko-leninský pohled na společnost, život a kulturu, s vyloučením jiných hledisek.

Čs. soc. demokraté záhy překonali negativismus, závislý na marxistickém učení, který před I. válkou charakterisoval jejich postoj k národním aspiracím v literatuře a kultuře,

a naopak vychovávali — a možno říci, že v době skutečné samostatnosti čs. státu opravdu vychovávali — lid k národním i všelidským ideálům sociálním a demokratickým.

Politikové poukázali na to, jak sovětský komunismus jako politická ideologie zjevně upadá. Stejně, ba více upadá jeho ideologie kulturní. Komunisté se marně snaží namluvit, že tzv. socialistický realismus je vůdčím směrem vškeré naší literatury a umění, nepodařilo se jim však přesvědčit o tom nikoho. Trapná podúroveň literárních a výtvarných děl v nynějším Československu, vytvořených v komunistickém myšlenkovém zajetí a věznění, ukazuje sama nejlépe, jak ubohé a nicotné je komunistické tendenci umění.

Komunistům u nás se nepodařilo, přes 12 let vlády, soustavného vyhlašování a věznění socialistických politických a kulturních předáků i prostých členů strany a neustálého spílání jim v tisku, udusit v lidu živelnou touhu po svobodném životě a svobodné kultuře. Tak jako jsou socialismus a skutečná demokracie nemyslitelný bez svobody, tak i umění, literatura a kultura národa nemohou žít tam, kde není dovoleno talentovaným osobám, aby mohla volně a svobodně rozvíjet své schopnosti a dát volně výraz tomu, co chtějí vyjádřit.

Komunistus uzavírá autorům volně tvořivé možnosti, určuje jim, o čem a co smějí a nesmějí psát, malovat a vůbec vyjádřit. Viděli jsme to znovu na nedávném případu mladého spisovatele Josefa Škvoreckého a jeho románu „*Zbabělci*“. I talentovaní spisovatelé a umělci, kteří zůstali v zemi, se museli dát do jeho služeb, chtěli-li žít. Nejen v Sovětském svazu, nýbrž i v Československu a ostatních zemích pod komunistickou vládou se nezrodilo žádné velké dílo komunistického ducha, které by mocně přerostlo svou dobu. Literatura a umění zejí všude plochou prázdnotou. Komunistus ochudil život a umění. Každé velké umělecké dílo rostlo jen

tím, že si svobodně kladlo veliké cíle, že se nevyhýbalo životu a jeho otázkám, nýbrž snažilo se je svobodně umělecky vyjádřit. A tak svým vlivem přispívalo k společenské a slohové náplni doby.

Socialisté vždycky přáli svobodě uměleckého projevu. Nechtěli a nechťejí, aby literární dílo bylo prosyceno stranickou tendencí a sloužilo stranicko-politickým účelům. Vždycky odmítali otročský kult strany nebo osobnosti. Kdykoliv se u nás umění vyvíjelo za svobodných podmínek a mohlo přihlížet k současnému vývoji evropských západních kultur, mělo umění u nás vysokou, někdy i světovou úroveň. Ukázala to přesvědčivě nedávná výstava Starého umění v Československu, uspořádaná v Paříži, a kde komunistický režim jejich poctatelů doznal velkou porážku srovnáním světové výše českého umění ve XIV. a XV. století "kosmopolitního" a namnoze náboženského umění s ubohým stavem nynějšího umění doma.

Proto bude místo soc. demokracie přirozené všude tam, kde půjde o to pomáhat volnému rozvoji pokrokových myšlenek jak v životě, tak i v literatuře a umění.

Spisovatelé a umělci nesmějí býti poutáni žádnými stranicko-politickými poučkami, nařízenými a omezeními, nýbrž musejí mít plnou možnost dát volný průběh své fantazii a pracovat svobodně podle své libovůle a svých tvůrčích schopností. Svobodně vytvářet jak zpodobování reálného světa, tak i experimenty nepředemětných, snových výrazů, svobodně hledat nové formy a nové literární nebo výtvarné hodnoty.

Jediné omezení je vyloučení: aby této svobody nebylo zneužito ke zpátečnické reakci, nýbrž aby umění a literatura sloužily výhradně pokroku a demokracii, v duchu pokrokových tradic našeho národa.

Náš lid doma je syt marxismu a leninismu a touží po odpoutání se od nich nejen v literatuře a kultuře, ný-

K nedožitým šedesátinám Vítězslava Nezvala, které uplynuly koncem května, se jako supové vrhali strániční literární interpreti na památku velkého mrtvého básníka, aby z ní vy-preparovali podobu vzorného komunisty. Netřeba zdůrazňovat, že převážnou většinou těchto lidí Nezval z duše pohrdal. Byl ovšem komunist, ale jeho poměr ke straně nebyl vždycky a za každých okolností slušebný, ale naopak někdy velmi polemický a několikrát značně dramatický. To, že z pozdního Nezvala lze citovat pasáže, které jakoby byly opsány z katechismu vzorného deskáka, nespědí nijak o pravém smýšlení básníkově. Doklady o tom, jak Nezval často zápasil s komunistickými funkcionáři, hledáme tedy spíše v časopisech první republiky, kdy se básník nemusel vyjadřo-

vat pod tlakem diktatury, než v projevech z období stalinismu, kdy už byl nemocen, chtěl mít od všeho pokoj a vykupoval si poměrnou uměleckou svobodu tím, že občas napsal stranickou zdravici, nebo zopakoval úvodníkové fráze z *Rudého práva* o boji za mír. Zde nejsou vrcholy, nýbrž nížiny jeho projevu.

A přece i z doby po druhé světové válce, kdy Nezval jako člověk i jako básník resignoval a uzavíral kompromisy, které rovněž nejsou nejsvětějšími stránkami jeho životopisu, i z těchto let máme dva dokumenty o Nezvalově vášnivém lásce k poezii a svobodě. Jsou to jeho vzpomínky *Z mého života* a jeho projev na druhém sjezdu československých spisovatelů v dubnu roku 1956. Protože Nezvalovy vzpomínky vyšly nedávno knižně, není třeba z nich obšírně citovat. Přiznačně je v této knize, která je poklonou první republice a jejímu svobodomyšlnému zřízení, její plodné kulturní atmosféře a její svobodě pro všechny, jen velmi málo míst, kde se Nezval letmo dotýká přítomnosti. A přece i tyto vzpomínky jsou polemikou se stranou. Už tím, že tam Nezval připomíná naše umělce, kteří žijí nebo už umřeli v exilu, a také tím, že vyslovuje několik jednostranných soudů o uměleckých otázkách. O subjektivitě v poezii Nezval píše: "Poezie bez subjektivity je poezie bez básníka, je nejobludnější a nejspekulativnější zformalování myšlenek. Vidím hřebítek manšety, ale i tato představa je příliš konkrétní, než aby vyjádřila prázdnotu rybiho měchyře básní bez básníka." Tyto věty Nezval jistě nepsal jen tak nazdařbůh. Jsou jeho manifestem proti Štollovi,

BÁSNÍK A STRANA

Jaroslav Dresler

Rybákoví, Hájkovi a jiným výrobcům literárních sucharů. Také o svobodě se tam Nezval vyjádřil bez dvojismyslu: "Michelangelo věděl, proč žádá pro svou tvorbu nezávislost na papeži a jeho blahověli. V jeho snaze po nezávislosti nebyla žádná pýcha, nýbrž kus poctivého dělníkovy vědomí, že musí být takové dílo chráněno proti diletantismu, byť mocensky opířenému o kult". Ani zde není třeba dlouho hádat, kdo jsou ti dnešní diletanti, opírající svou moc o nový kult, proti nimž mluví Nezvalova slova.

Méně dostupná než Nezvalovy vzpomínky z *Mého života* je dnes jeho řeč na druhém sjezdu československých spisovatelů. Proto, abychom vyvrátili podobu Nezvala jako vzorného straníka, musíme z ní citovat víc než z jeho paměti. O Nezvalově stanovisku k literárnímu stalinismu v této řeči svědčí hned na začátku krátká, ale elegantní pasáž, v níž se Nezval vypořádává se stalinistou Ivanem Skálou, dnešním úředním tajemníkem Svazu československých spisovatelů. Nezval tehdy řekl: "Nechápu na příklad, jak mohl před několika lety Ivan Skála, v jehož knihách se čtou verše, kterým nechybí mnoho k tomu, aby jedním uchem vstoupily do člověka a druhým ho prostě opustily, odsoudit způsobem, pro který je těžko najít jméno, *Viktorku* a jiné básně Jaroslava Seiferta, básníka, který je už dnes klasicem v nejkrásnějším slova smyslu, klasicem živým, životním a moderním".

Po tomto Nezvalově šermířském výpadu následují jiné, otřesné odstavce, v nichž Nezval naznačuje okolnosti smrti svých přátel, Konstantina Biebla a Františka Halase. O Bieblovi Nezval na příklad říká: "Kolik básnické energie vydal v boji proti antipoetickým demagogům Konstantin Biebl, kolik vnitřního utrpení zaklel ve svých manifestech na okraj svého boje!" Také o Halasovi a jeho smrti se Nezval vyjadřuje sice jen nepřímo, ale naznačuje, že ji uspi-

šily útoky, které proti němu vedl demagogický stranický tisk v čele se Štollem. Závěrem pasáže o Halasovi pak Nezval říká: "I když jdeme cestou radosti a jasu, nemáme právo dělat básníkům temným cennosora".

S neobyčejnou otevřeností v této své řeči mluvil Nezval také o stalinském kultu, který sám kdysi pěstoval v řadě básní a ve známé poemě. Nezval řekl: "V roce 1949, kdy se blížilo sedmdesáté výročí narození Josefa V. Stalina, nabyl tento kult osobnosti jednoznačného rázu. Stal se kultem Stalinovy osobnosti. Tento kult, šířený především z centrálních míst naší strany a stranického tisku, není ostatně bez obdoby se Stalinovým kultem v Sovětském svazu. V každém případě je kult osobnosti v rozporu s celým smyslem myšlení a tvoření moderního člověka-komunisty". Jiné Nezvalovy odsudky platí tak zvanému frézismu v poezii, dále akci na výskolení tak zvaných dělnických kádří ve Svazu spisovatelů a řadě jiných věcí, které zplodil stalinismus. Je sice pravda, že tato řeč je v posledním desetiletí Nezvalova života výjimkou, ale názory, které v ní básník vyslovil, nezastával zřejmě jen v dubnu roku 1956. Tehdy měl pouze příležitost, vyjádřit se poměrně svobodněji než jindy. Ostatně tyto jeho názory a názory jiných spisovatelů z druhého sjezdu nezmizely ze světa a nebyly vyvráceny. Jsou jen v podzemí a čekají na novou příhodnou chvíli.

Po druhém sjezdu spisovatelů žil

Nezval ještě skoro dva roky a tak ani on nebyl ušetřen reakce neostalinismu. Lidé, kteří mu v té době byli nejbližší, svědčí, jak Nezval byl v posledních měsících svého života stížen stihomamem. Nakonec zřejmě viděl, že prohrál, a že jeho sjezdový triumf byl jen dočasný a šálivý. Svoboda, kterou by si umělec chtěl vykupovat uměleckými, morálními a lidskými kompromisy s komunistickou stranou, je pokojová květina, která zhyne v prvním průvanu. Nezvalovým životopisem a dílem se táhne jako červená nit někdy otevřený a jindy skrytý konflikt se stranou a jejími kulturními funkcionáři. Tak už v 30 letech se Vítězslav Nezval mnohokrát střetl v polemikách a na diskusích s Ladislavem Štollem a jinými orthodoxními stalinisty. Po druhé světové válce se jeho konflikt se stranou vyhroutil v době vrcholícího stalinismu a pak krátce před básnickovou smrtí, na začátku roku 1958. V posledních dvou letech svého života Nezval často a také v cizině tvrdil, že na druhém sjezdu čs. spisovatelů v dubnu roku 1956 měl promyšlený plán, jak se Svazu spisovatelů odstranit všechny stalinisty. Pro nedorozumění s některými spisovateli, kteří hájili v podstatě totéž stanovisko, se mu však prý nepodařilo svůj plán do důsledků uskutečnit. Ať už je tomu jakkoli, velice výmluvná je poslední Nezvalova báseň, napsaná krátce před 6. dubnem 1958, kdy básník zemřel. Jmenuje se *Vidím města* a je věnována Nezvalově ženě Františce:

*Pojďte, posměvační lidé, k pranýři,
tu jsou paličky, ať buňby zavří,
pojd'te vy, jímž krev se nad mou básní pění,
pojd'te na mne házet kámen po kameni
za svou prolhanost a za pokrytectví,
hod'te smolný věnec na mé chlapectví,
za ty prudké úty, jež jsem léta skrýval,
za to, že jsem dnem i nocí pro vás zpíval,
za to, že mě ůždycky omámila noc,
za ženy, jež měly nad mým spánkem moc,
za to, že tvá malá věrná ruka měla*

větší moc, než jejich uhrančivá těla,
 jimž jsem stále stále víc a více propadal,
 za sen o domě, jenž právě se mi zdál.
 Věřím, že ten sen teď časem bude splněn,
 vím, že budu také já ospravedlněn,
 věřím v svět, jenž obejde se bez války,
 stačí zadívat se trochu do dálky,
 vidím města ověšená zahradami,
 města, která lidé navrhnou si sami
 jako Goethe dům v slunném Výmaru,
 města bez kanceláří a hlučných bulvárů,
 města u studánek, města u bazénů,
 s domy, ve kterých muž neopustí ženu,
 neopustí starší ženu pro mladé,
 města, v nichž se neloupí a nekrade,
 ani zlato, ani stříbro, ani city,
 města, v kterých nejsou kasárny a kryty,
 města, v kterých jako perlorodky řek
 zrodí se zas časem nový zlatý věk . . .

Teorie a praxe nového francouzského románu

František Listopad

Během několika málo posledních let vyšly v Paříži dobré tři desítky románů, které se diskretním způsobem hlásí k nové románové škole. Ti, kteří předpokládají, že všechno nové v umění, a zejména, přichází-li z Francie, nutně musí být výstřední, budou zklamáni: tato avantgarda, o jejímž programu, lépe řečeno o několika jejích zásadách a estetických aspiracích jakož o jejích prvních uměleckých výsledcích, bychom chtěli načrtnout několik postřehů, chová se střídavě, uměřeně, raději pracuje než by hlásala a manifestovala, a také její originalita nebije do očí. Rovněž žádná z knih Alaina Robbe-Grilleta, Marguerite Durasové, Michela Butora, Jeana Reverzyho, Roberta Pingeta, Jeana Olliera, Nathalie Sarrautové či nejzkušenějšího z nich, Jeana Cayrola, se nestala přes noc slavnou, jejích náklady jsou poměrně nízké — s výjimkou nedávno zfilmovaného román-

nu Marguerite Durasové *Moderato Cantabile* — a žádný skandál nedal této bezejmenné škole ještě jméno. Oč jde těmto novým autorům, vesměs již středního věku, kteří nevstoupili do literatury v podobě skupiny, kteří nedluží útratu stejnému vrchnímu číšníkovu — mnozí z nich se ostatně ani navzájem osobně neznají — a kteří, každý po svém, dospěli k obdobným postulátům, co chtít od moderního románu. I když se nyní již zvolna překládají do cizích jazyků (zejména ti umělecky méně přesvědčiví jako Butor a Reverzy, který nedávno zemřel) lze těžko předvídat, zda-li jejich literární zkušenost ovlivní vývoj světové prózy: románové teorie a praxe této řady spisovatelů totiž reaguje na situaci, ve které, podle nich, ustrnul francouzský román. Nezáleží nyní na tom, zda jejich hodnocení dosavadního francouzského románu je oprávněné; je však jisté, že situace fran-

couzského romanopisectví se svými čelnými reprezentanty (Malraux, Giono, Mauriac, Romans, Duhamel, Sartre, de Beauvoir, Camus, Saint Exupéry, zatím co Céline a Jouhandeau zůstávají nejzajímavější outsidery) se situuje jinde než je tomu s podobně uznanou literaturou Angličanů, Američanů, ale také Němců a Španělů. Příležitostně se k tomu vrátíme, protože nová pařížská škola, byť bezesporu původní, má právě leckterý styčný bod se starší i soudobou anglickou literaturou (Joyce, Virginia Woolf, Henry Green) a s mladými Američany (Truman Capote).

Řada nových pařížských romanopisců svými romány a svými kritickými pracemi a studii (Robbe-Grillet je z nich nejbystřejším a nebezpečně svůdným teoretikem) chce tedy přehodit výhybku dosavadního románového pojetí, jak se pěstuje, podle nich, ve Francii od nepaměti, to jest od první třetiny 19. století. Tvrdí, že francouzský román svou epickou koncepcí zůstal ještě v zajetí stendhalovského romantismu, a ten, aby se vyjádřil pseudomoderně, užívá psychologie, jejíž rudimentárnost, ale nikoli sílu jeho víze, zdědil po Balzacovi. Čili vetešnictví, které nemá příliš společného ani s dnešním člověkem, co o něm víme, ani s realitou, ani s dnešním světem, který člověka obklopuje prostřednictvím společnosti a zejména předmětů. Dosavadní francouzský román vycházel tvrdošíjně z předsudků, jako by člověk něčím byl či byl nutkán se něčím stát, jako by příslušně bojoval o svůj osud na zemi, případně na nebi, jako by jeho úloha byla aktivní, po výtece hrdinská; jako by lidská svoboda nebyla jiná než romantická a metafyzická. A jestliže svět je nepřítel tohoto románového člověka, hrál jen nesympatickou roli stejného původu, nadržoval hrdinovi špičky, jako by zde byl jen proto, aby vyvolával konflikt, bez něhož není románového umění, alespoň ve starém pojetí. Člověk je však pro tyto nové literáty, stručně řečeno,

jen tím, jenž většinu svého času bezvzápovědně a náhodně žije a stejně umírá a svět se zužuje do předmětů, na které člověk rovněž více méně náhodně klade oči. Ano, svět se zpředmětuje, zvětšuje, a každý objekt je sám sebou, neměnný, a na rozdíl třeba od Kafky a symbolistů, neznamená leč svůj vlastní tvar, nepřesahuje svůj význam, je, kdybychom chtěli parafrázovat větu z jednoho takového románu, "dutý a prázdný". Odtud pramení, proč si tyto noví spisovatelé libují v měřičsky hypnotickém objektivismu (od slova objekt), jako by měl tento nesmírný katalog věcí dát výraz autentické skutečnosti světa. Odtud ten nezájem o jakoukoli ideu a metafyziku a nadstavbu, ale *nezájem vášnivý!* Na první pohled čpí celá teorie nejen materializmem (věru nedialektickým) neoracionalizmem, ale v důsledcích i antihumanizmem. Nicméně, tento racionalismus a u některých takřka proklamovaný antihumanismus ve své literární podobě získává překvapující nový prvek, *zoufalství*. Zoufalství nad prázdnotou věcí, smyslu, smysli, rozhovorů (nikdo nedovede právě jak tyto spisovatelé, snad s výjimkou Angličanů, psát tak kruté prázdné a nedokončené dialogy) je tím pravým nedoznaným motorem této literatury. Mezi teorií a praxí je hluboký rozvod, protože zoufalství předpokládá účinnost. A jak tedy nepřipomínout těmto novým Francouzům nové literatury jiného veterána, Flauberta...

Zrak a sluch jsou arci jejich základními nástroji, které pátrají v prostoru a prostě zaznamenávají. Oči fotografují filmově, lépe řečeno, televizně, protože ze všech úhlů, jako pomocí několika kamer současně. Ucho věrně zaznamenává dodekafonii zvuků a ticha (stojí za zmínku, že ženské spisovatelky této generace jsou převážně auditivní typy). Slova nevzrušené, stále týmž tónem, slovesně velmi prostě, ale s mikroskopickou a seismografickou, někdy až

onirickou přesností popisují, co se právě vidí a slyší. Ale zde je další kontradikce mezi teorií a praxí: oko nemá objektiv jako fotografická čočka — patří někomu, který je člověk; nemůže být pouhým zaznamenávajícím objektivem, je subjektivem. Metóda se podobá tedy spíše jakési husserlovské fenomenologii, jen nepatrně literárně stylizované, ale dramatické, protože fenomény se spontánně zřetězuji.

Ovšem, úhlavní nebezpečí těchto "antirománů" netkví v teoretických kontradikcích, nýbrž v násilně neutrálním tónu, monotónu, zevrubné popisnosti a v opakování, které však někdy získává magickou moc refrénu

(jejich mistr je Robbe-Grillet a Ollier). Tedy, úhlavní nebezpečí je nuda. Nutno však přiznat, že nuda je chťná a často se stává i důležitým románovým komponentem. Dává světu novou dimenzi. Je barvou této generace. Avšak i tentokrát jde o *nudu vášnivou*, která nakonec odmění trpělivě čtenáře novým, ale přece povědomým, vzrušujícím zážitkem existence. Přirozené, že jen nejlepší z těchto děl dovolí dokonale ponořit se do nudy jako do mlhy či do tmy nad krajinou a proniknout je; teprve pak prozradí přesnou krásu tragiky, tragiky až antické, tragiky z prázdnoty.

Červen 1960

Pascal a moderní americká literatura

Petr Den

V poslední době se v amerických literárních časopisech kupodivu hodně píše o objevování se náboženského prvku v moderní americké literatuře a o tom, že tento prvek nachází hodně obliby u amerických čtenářů. Četl jsem dokonce kdesi, že náboženská tematika dovede zatlačit i tematiku erotickou, respektive sexuální. A slyšel jsem tvrdit, že proto Pasternakov román *Doktor Živago* zvítězil počtem prodaných výtisků nad Nabukovou *Lolitou*. Položme si otázku, mají-li tyto hlasy pravdu, a podívejme se, zda a jak náboženský prvek se uplatňuje v moderní krásné literatuře v Americe.

Zeptejme se předně, co znamená slovní obrat "náboženský prvek". Rozhodně neznamená jen nějaké obírání se náboženskou nebo církevní problematikou, znamená to, že hrdinové nějak vysloveně bojují o náboženské pravdy. Znamená to spíše, že hrdinové nové literatury si uvědomují problémy své vlastní existence i jinak, než jen jako členové

určité společnosti lidí. Znamená to, že už nezkoumají jen svůj poměr k lidem, ke svým blízkým a k svému okolí, nýbrž cítí se náhle postaveni čelem proti celému Vesmíru a hledají svůj vztah k Bezvzátačnému, k Neznámemu, k Absolutnímu a k Bohu. Mám uvést nějaký příklad? Tvrdím třeba, že úchvatný román Willy Catherové *Smrt si jde pro arcibiskupa* není románem s náboženským prvkem, jak jej mám na mysli, byť tento román jedná o životě kněží a církve a o jejím boji o duše lidí na tomto světě. Naopak však jsem si jist, že známý román Melvillův *Bílá velryba* je románem v podstatě náboženským, protože lidé úzkost jednoho člověka před nekonečným prostorem, o němž tak krásně kdysi psal Pascal ve svých *Myšlénkách*, představovaným v Melvillově románu ovšem nekonečným oceánem. V tomto románu člověk na konec prohrává svůj šilený zápas ne s nějakou velrybou nebo s rozbourávanými přírodními živly, nýbrž se svým

vlastním "já", se svým podvědomím, týraným kosmickou úzkostí. Proto je mi *Bílá velryba* příkladem literatury typicky náboženské — byt' se odehrávala v prostředí námořníků, kteří pro své činy i slova nechodili na radu k pastorům.

Když jsme si takto definovali to, co rozumíme náboženským prvkem v literatuře, můžeme konstatovat, že americká literatura až do nové doby — s výjimkou už citovaného Melvilla a snad Hawthornova *Mramorového fauna* — byla tou nejsvětější literaturou na světě. Byla literaturou lidí hrozených na nový zeměděl, divoký a vyžadující celého člověka, lidí, kteří prostě neměli čas nořit se do vlastního nitra a nacházet v něm naděje nebo úzkosti. Jejich nové okolí nadějí a úzkostí samo přinášelo až dost. Kromě toho noví přistělovalci byli přísných mravů, ať to již byli katolíci nebo před nimi puritáni, a pravidelné služby boží jim stačily k ukojení náboženské potřeby, jež je v člověku mnohdy

silnější než potřeby ostatní. Někdy se mi zdá, byt' jsem o tom nic nečetl, že tam, kde kněží a církve mají velké slovo v životě určité společnosti, málo náboženského prvku přijde do uměleckých výtvorů a naopak. Zdá se mi, že jde jaksi o spojité nádoby: vyžene-li nějaký vnější tlak náboženskou existenciální úzkost a její léčení z kostelů, najdeme ji v zápletkách v skrytých formách v krásné literatuře. Na příklad takový Kařka podle tohoto mého literárního zákona se svým silným podvědomě náboženským prvkem nemohl se ve dvacátém století zrodit nikde s takovou určitostí jako ve svobodomyšlném pražském ghettu. A samozřejmě Pasternak v komunistickém Rusku. Namítáte mi snad, že Dostojevský psal v době, kdy ještě celé Rusko vonělo kadidlem a zářilo ikonami. Ano, avšak právě Dostojevského velikost je v tom, že i před těmi ikonami a mezi houpajícími se kadiťnicemi dovedl předejít svou dobu a poznat, že orthodoxní církev byla,

docela historicky mluveno, v úpadku. Přetřete si Dostojevského *Běsi* a uvidíte vlka rudé revoluce dávat staré náboženské hodnoty. Dostojevský udělal všechno, aby je vzkřísil. Proto je a ještě více znovu bude klasičkou Ruska.

Protože americká literatura byla v minulosti literaturou tak vysloveně světskou — vzpomeňme třeba na jména Bret Harte, Mark Twain, Dreiser, Sinclair Lewis atd. — tím více překvapuje, že se tato její kvalitativně změnila. Podle mně začátky tohoto nového směru nacházíme již ve hrách Eugena O'Neillů, které spojily strinbergovský naturalismus s prvkem metafyzickým. Nacházíme je již v takové jeho *Podivné mezihře*, v osudové úzkosti hry *Smutek služky Elektry* nebo zvláště v typické hře o životě a smrti, nazvané *Lazar se smál*. A od O'Neillových dob vliv tohoto nábožensko-metafyzického prvku stále stoupá a patrně ještě zdaleka nekončí ani u nové generace sanfranciskových beatníků, až po okraj naplněných katolicismem a Zen-budhismem.

MYŠLENKY, KTERÉ V RUSKU 29. KVĚTNA 1960 NEZEMŘELY

"Když slyším mluvit lidi o novém utvoření života, opravdu ztrácím vládu nad sebou. Utvoření života! Lidé, kteří nikdy nerozuměli ničemu o životě — nikdy nepoctili jeho dech, neslyšeli tep jeho srdce — ať už viděli nebo užívali v životě báhu co — dlovoží se na život jako na kus suroviny, která potřebuje, aby byla proknušena, zpracována a zúšlechťena jejich dotykem! Avšak život není nikdy jen surovinou, není hmotou, kterou bychom mohli hltat. Chcete-li vědět, život je principem obrození, život se stále obrozuje, přetvoří, promítá do nových forem, přetváří sám sebe — život je nekonečně víc, nežli vaše nebo moje teorie o něm!"

"Stádoovitost je vždy útočištěm prostřednosti, ať již přísahá na Solovjova, Kanta nebo Marxe. Jen jediní hledají pravdu a strani se těch, jimž toto hledání je cizí. Kolik věcí na světě si zaslouží naší loyality? Opravdu jen velmi málo. Já myslím, že člověk má být loyální k nesmrtnosti, což je jen jiné jméno dávané životu, jméno silnější a víc říkající!"

"Umění má dvě konstanty, dvě nekonečně obtížné úlohy: stále se zaměřit nad smrtí a proto vždycky tužit život. Všechno velké a opravdové umění se podobá a pokračuje ve Zjevení svatého Jana".

"To je to, co Nový Zákon nabízí — neobyčejné místo obyčejného, slavnostní místo úředního, inspiraci místo donucení. Příchodem křesťanství něco ve světě bylo změněno. Řím byl u konce. Vláda číselné převahy byla u konce. Povinnost zmucená ozbrojenou silou, žit jednotně jako lid, jako celý národ, byla zrušena. Vůdcové a jejich národy patřili minulosti. Byli nahrazeni učením o osobnosti a svobodě. Příběh jednoho lidského života stal se životním příběhem Boha a naplnil vesmír".

Citáty z Pasternakova "Doktor Živago".

Ano, americká literatura začala do sebe ssát náboženský prvek už mezi oběma světovými válkami, ačkoliv obě tyto války se přímo dotkly Ameriky tak málo. Lépe řečeno málo na povrchu — a hodně v hlubinách myslících lidí. F. Scott Fitzgerald, Ernest Hemingway a William Faulkner jsou vlastně první američtí spisovatelé, prosáklí existencialistickou úzkostí a ontologickými otázkami po smyslu posledních věcí člověka.

Všimněme si z nedostatku času jen tohoto posledního a největšího: Faulkner byl již americkou kritikou nazván "protestantským Dostojevským" a bylo upozorněno na to, že jeho slovník se přímo hemží výrazy jako na příklad "osud", "poslání", "prokletí", "nesmrtelný hřích" atd. Faulkner dovedl hodit na papír, obyčejně v biblické formě podobeství, trvající zápas mezi mravní svobodou a otroctvím těla, mezi Sartorisy a Snopy. Nejdříve, v ranném Faulk-

nerovi, byl tento prvek jaksi utajen a jakoby pod pokličkou, ve zralých jeho dílech však propuká v celé své velikosti, aktuálnosti a hrůze. V jeho románu *Rekviem za jeptišku* hřmí Faulkner jako nějaký pastor od svého pulu a slibuje pekelné tresty všem hříšníkům. A v jeho nedávném románu *Báje*, vynořuje se sám Kristus na povrch dění a soudí živé a mrtvé.

Předěmež však k spisovatelům mladším a nejmladším: povídky Flannery O'Connor, narozené v roce 1925 v Georgii, jsou přímo theologickými výklady a texasan John Howard Griffin svým prvním románem *Dábel jede vedle* se rázem postavil v čelo americké katolické moderny.

Také jiné známé moderní americké novely a povídky, na příklad *Něžné vůčivstí* od Taylora Caldwell, *Margorie Morninstar* od Hermana Wouka nebo konečně *Tři kněží* od Joe Devera jsou plny rýze náboženských problémů, což platí zejména také o mnohých spisovatelích černošských. Willard Motley napsal román *Klepej na všechny dveře*, v němž na dvou bratřích vyrostlých ve stejném chicagském prostředí ukazuje boží zásah, jediné vysvětlující jejich naprosto různé osudy. Stejně Ralph Ellison, dnes jeden z nejlepších černošských spisovatelů Ameriky, líčí temný chaos, v němž člověk žije a jehož pochopení je podmínkou cesty ku spáse.

Existencialistický prvek nacházíme stále častěji: jedna mladá kalifornianka, na jejíž jméno si nemohu vzpomenout, ve svém prvním románu se chopila Faulknerovského tematu totální viny, dokazující, že jsme hříšnými nikoliv proto, co děláme, nýbrž pro to, čím jsme. Jiná ženská spisovatelka, mající blízko ke katolictví a učící se na Hemingway, Mary McCarty, ve svých rozčítlujících *Pamětech z katolického dětství* líčí tragické následky ztráty víry na vyšší škole. Vynavatelem Zen- buddhismu,

kteří se objevil ve Spojených státech kolem roku 1925 po překladech Zuzukiho knih do angličtiny, je J. D. Salinger, jehož *Devět povídek* je velikým vyznáním víry v nadpřirozeného ducha, který musí znovu a znovu zachraňovat rovnováhu vyšutého materialistického světa.

Hle, jak náboženská existencialistická tematika pomalu a jistě začíná ovládat americkou literaturu! A to nemluvíme ještě ani o dílech, vysloveně náboženství propagujících, která se v posledních letech v Americe prodávala po stotisících, nemluvíme na příklad o Liebmanově knize *Pokoj duše*, o vlastním životopise Thomase Mertona s názvem *Sedmipatrová hora*, líčící únik moderního mladíka do štěstí trapistického kláštera, o knize Lilian Rothové *Zítřka budu plakat* nebo o populárních náboženských spisech biskupa Scheena. Je přirozeno, že se tento často nechtěný úspěch přelévá i do filmů: myslím zde na příklad na film s názvem *Vypravování jeptišky* nebo na cizí film *Ten, který musí zemřít*, stavící tragický život Ježíšův do kretské historie, respektive do dějin řeckého boje za svobodu proti Turkům.

Popularita francouzských her Samuela Becketta, které mají tak silné náboženské podbarvení, přenesla se i do Ameriky a zapůsobila na americké spisovatele. Dovolte, abych v této souvislosti jmenoval jen hru *Tyglík* od jednoho z nejznámějších amerických dramatiků Arthura Millera a pak hru *"J. B."* v níž biblická tragédie Jobova je básnickou formou přenesena do moderního světa.

Zamysleme-li se nad tímto novým zabarvením americké moderní literatury, sahajícím hluboko až na samé kořeny lidské bytosti, uvědomíme si, jak je strašně ochuzena literatura zemí, v nichž politický tlak tento nábožensko-metafyzický prvek násilně vyháňá. Je pravda, že z tohoto důvodu tato literatura se stává "budovatelskou", "konstruktivní" a "optimistickou", a, nemáte-li ještě dost těchto okrasných přívlastků, můžete

si dojít pro další do resolucí sjezdu socialistické kultury, konaného minulého roku. Je však také pravda, že zase z tohoto důvodu se stává literaturou neobyčejně nudnou, protože prázdnotou. Prázdnotu, poněvadž se jí zakazuje, aby řešila největší problém člověka na světě. Literatura komunistických zemí mi připadá jako deštník, který nesmí jít do nepohody, aby nezmokl. Podobá se čedokovým průvodcům cizinců po Československu, kteří turistům ukazují jen Potěmkinovy vesnice technických piletek, a kteří mají zapovězeno ukázat bídu a proto i slávu člověka. Dát na index existencialistický vztah člověka k Absolutnu, policejné zakázat samotu a pascalovský děs člověka před prázdnotou vesmírných prostorů a před propastí času, je horší než zakázat třeba téma lásky muže a ženy v literatuře. Proto vše veliké, co se pozvolna, ale jistě v umění za železnou oponou rodí, bude v budoucnu ve znamení odporu proti tomuto komunistickému kastracství.

Prosíme čtenáře "Zápisníku", aby se ve věcech administrativních obraceli na tyto naše zástupce:

CANADA:

MARIO HIKL,
20 Regent Rd.,
Downsview, Ont.

FRANCIE:

DR. JAROSLAV JÍRA,
6, rue des Favorites,
Paris (15c)

NORSKO:

ADOLF HLINĚNSKÝ,
19 Baugeidsgt,
Skien

NĚMECKO:

DR. JAROSLAV STRNAD,
Ismaningstrasse 130,
Munich 27

RAKOUSKO:

MARIE KORBELOVA,
Wien III,
Lorystrasse 61/15

SVĚTOVÝ TISK O ROZBITÉ KONFERENCI

Po dva roky Nikita Chruščev nálčal na to, aby se sešla vrcholná konference Východu a Západu. Když se konečně sešla v Paříži, Chruščev ji rozbil s bujností a skoro s potěšením, které nebyly očekávány. Co by nyní světový tisk dělal jiného než to, co dělá — že se snaží rozluštit záhadu, jejíž jméno je Chruščev?

Jeden z odborníků na sovětské věci, Harry Schwartz, píše: "Proč ministerský předseda Chruščev tak zahřkl na presidenta Eisenhowera? Nejpravděpodobnější vysvětlení je, že vsadil svou politickou reputaci na předpoklad, že Eisenhower, jakožto "muž míru", v podstatě ustoupí před sovětskými požadavky ve věci Berlína. President nesplnil toto Chruščevovo očekávání a tím podkopal jeho nárok na politickou nemožnost. Tak v hněvu sovětského ministerského předsedy se oznaží jeho hořkost nad škodou, která byla způsobena jeho prestýž." "

New York Times píše:

"Proti silné opozici, která byla i uvnitř Ruska i v Pekingu, Chruščev mnoho vsadil na svou schopnost docílit ústupků od presidenta Eisenhowera a ostatních zá-

padních vůdců. Když tyto naděje doháněly, Chruščevova moudrost i úsudek staly se pochybnými. Velmi potřeboval obětího beránka za nezdar vrcholné konference i za zmar nadějí, které vyvolal v Rusku. Zdá se, že jeho osobní útoky na Eisenhowera mají tento cíl."

Americký týdeník Newsweek:

"Nátlak uvnitř Kremlu hrál podstatnou — ne-li rozhodující — roli v Chruščevově rozhodnutí rozbít vrcholnou konferenci. Chruščev byl schopen odolávat nátlaku tak dlouho, dokud bylo možno důvěřovat, že jeho koexistenční politika uspává západ." Někteří věří, nebo rádi by věřili, že vnitřní poměry v Rusku dospěly bodu, kdy je možno je charakterisovat slovem krise.

U. S. News praví:

"Podívejme se za Chruščevovo bouření — a nalezneme muže v nesnázích."

Harrison E. Salisbury, který po mnoho let byl korespondentem v Moskvě, píše nyní:

"Podle úsudku sovětských odborníků za posledními Chruščevovými výbuchy leží prohlubující se vůdcovská krise v Kremlu. Svědectví, včetně diplomatických zpráv

z Moskvy, naznačuje, že Chruščev je zapleten do tuhého boje o moc. Konečný výsledek možná se nevyjeví dříve než za týden nebo měsíce. Na své tiskové konferenci v Moskvě pan Chruščev byl žádán, aby obsírněji rozvedl poznámku, kterou učinil v Paříži, že vnitřní politika hrála roli v reakci sovětů na sestřelení výzkumného amerického letadla. Pan Chruščev se vyhnul této otázce. Za významné bylo pokládáno, že nepopřel, že opravdu existuje vnitřní politická situace."

Rus Boris Nikolajevský píše v americkém týdeníku New Leader: "V posledních dvou letech Chruščev provozoval svou politiku uprostřed nepřestávajícího konfliktu. Nebylo mu lehké řešit problémy, které byly před ním, ani v tom neměl nesmíšený úspěch. Nicméně, obratnost, s níž ovládá aparát diktatury, až do zcela nedávna mu zajišťovala vítězství. Otevřený přechod Rudé Číny k jeho oponentům v zahraniční politice byl jeho první větší neúspěch."

V časopise Nation píše známý novinář Alexander Werth:

"Základní otázka je, zda Chruščev dnes skutečně je páнем sovětské politiky. Tu se ocitáme v říši dohadů, ale vynořuje se určitý počet významných faktů. Nehru pravil presidentu de Gaullovi, že Chruščevova posice slabne v ústředním výboru sovětské komunistické strany, kde jeho "měkký" postoj k západu byl považován za neplodný."

Alexander Werth správně zdůrazňuje, že zůstáváme v říši dohadů. V pečlivě uzavřeném kruhu sovětské politiky tak málo jsou známa fakta, tak málo, co kdo dělá a co kdo chce, že pozorovatelé váhají položit si a odpovědět na nejzajímavější a patrně i nejdůležitější otázku: zda by bylo lépe pro svět, kdyby Chruščev zůstal na svém místě nebo kdyby byl vystřídán někým jiným. Jsou skeptikové, kteří pochybují o Chruščevově ceně po této stránce. Švýcarský Přehled mezinárodních událostí píše:

"Jakkoli neotesaně se Chruščev choval v Paříži, přece zůstává nesnadným pro některé lidi, aby revidoval svou představu o něm jako o dobromyslném patriarchovi mezinárodního uvolnění. Už se vytváří le-

OBJEDNÁVÁM VÝTISKŮ KNIHY:

Půlnoční pacient — od Egona Hostovského, stran 192, cena \$ 2.50

Demokratický manifest od F. Peroutky, stran 168, cena \$ 2.50

From A to A — od Jára Kohouta, stran 52, cena \$ 1.50

Kouř z Ithaky — od Pavla Javora, stran 100, cena \$ 1.50

Jméno a adresa: _____

Přikládám: hotovost peněžní poukaz osobní šek

UNIVERSUM PUBLICATIONS INC.

15 Vandewater St., New York 38, N. Y.

genda, že jeho ponuře vyhlízející ministr války a že stalinistická klika v Rusku a Číně donutili ho, aby jednal tak, jak jednal. Sotva by překvapilo — a některé náznaky skutečně ukazují tím směrem — kdyby Moskva sama pomáhala při vytvoření této legendy, která by umožnila, kdyby se toho v budoucnosti ukázala potřeba — vrátit usmívajícího se Chruščeva důvěřivému publiku. Není pochyby, že brutální rozmetání vrcholné konference je, častěji, výsledkem domácích a zejména hospodářských nesnází v Sovětském svazu.

Ponechávám jsme nikoli v říši známých faktů, nýbrž v říši domněnek, jiní se domnívají jinak než ti, kdo jsou ochotni vsadit svůj věhlas analytů na domněnku, že Chruščevova posice v Rusku slabne. A ponechávám také oni se dovolávají diplomatických raportů, je zřejmo, že i diplomaté se pohybují v říši domněnek, jedni těch, druhí oněch. Tak píše americký novinář Joseph Alsop:

“Západní diplomatické mise v Moskvě poslaly nyní svá první ocenění politické situace. Velká většina z nich myslí, že postavení Nikity Chruščeva je zcela neotřesené. Jestliže změny v sekretariátu komunistické strany, v armádním velení a jiné nedávné osobní změny v Moskvě mají nějaký význam, věří se, že tyto změny znamenají více, ne méně autority pro Chruščeva.

Některí pokládali za naprostý důkaz toho, že Chruščev je pod kontrolou tu okolnost, že v Paříži na každém kroku ho provázal ministr války Malinovský ve své uniformě. Ale tato okolnost sama, ačkoli malebná, je daleka průkaznosti. Sotva lze očekávat, že Chruščev, který se neustále vyhrožová atomickým bombardováním, ostýchal by se vzít s sebou na diplomatickou cestu svého ministra války, aby dodal větší důraz svým slovům. Nic z toho, co známe, nevylučuje, že Chruščev sám snad přísně přikázal ministru války, aby ho doprovázel.

Ovšem, slovo Čína bude se čím dále tím častěji vyskytovat při vypočítávání vlivů v mezinárodní situaci. Také jméno Michala Suslova, jenž prý je vůdcem stalinistické opozice v Rusku, je častěji a

častěji vyslovováno. Ale patrně není dovoleno zapomenout ještě na jednoho činitele, který snad působí proti Číně a proti Suslovovi. O tom píše New York Times:

“Nejdůležitějším zdrojem nátlaku na Chruščeva je prostě živelná touha sovětského lidu po lepší životní úrovni. Každé zhoršení mezinárodní situace, které by vyžadovalo rozmnožení sovětské armády a vzrůst sovětské válečné produkce, zamezilo by, aby byly splněny sliby rychlého zlepšení, které Chruščev dal svému lidu. Požadavky sovětského lidu jsou uplatňovány stále otevřeněji, někdy i stávkami. Tento neustávající tlak mas, které žádají lepší život, vytváří základní napětí v sovětech. Žádné množství bombastického obviňování západu nezahradí tento fakt.”

MINULÉ ČÍSLO ZÁPISNÍKU se potýkalo s tak důležitými problémy, že by se nemělo bez dalšího založit ad acta:

Peroutkův článek *“Jsme všichni sociální demokraté”* vyložil tajemství úspěchu konservativních stran ve světě tím, že přestaly být konservativní. Znamená to, že tyto strany docela opustily své staré programy? Bylo v těch starých programech něco nadčasového — co by se nemělo opouštět? Není síla konservatismu také v udržování určitých nestárnoucích pravd — a jeho slabost v tom, že často nedovedl dobře rozlišit mezi tím, co je nadčasové, od toho, co je zpátečnické? Kde vést hraniční čáru mezi nadčasovými hodnotami a doháněním rychle se měnícího světa? Jsou-li všichni konservativci už v mnohém sociální demokraty, nemusí se pokoušet o hlubší definování slohy moderního konservatismu?

Žákův článek *Příšera revizionismu?* ukázal na vlnu revizionismu v socialistických programech v západním světě a vyslovil požadavek, aby i českoslovenští sociální demokraté převzali ideu socialismu nemarxistického, evolučního a reformistického a pokusili se o novou formulaci svého programu. Autor článku omezil svůj referát jen na otázky hospodářské a sociální, ať socialistické programy jistě zasahují i do ostatních poloh života lidí i společnosti. Německá sociální demokracie revidovala například i svůj poměr k náboženství, což je jistě velmi zajímavý bod nového vývoje. Kdo by dovedl doplnit naše znalosti i v tomto bodě, a kdo v *Zápisníku* zvedne rukavici výzvy revize

československého socialistického programu v exilu i v Československu?

Dresler v článku *Klotylda je kabrátek* se zabývá komunistickou kampaní vedenou v Československu proti exilu, z níž je zřejmo, že komunistický režim exil neodepsal. Nebylo by dobře, aby exil hlouběji než dosud uvažoval o svých slabostech a o své síle? V člancích, v esejích i v románech? Nebylo by záhodno nově formulovat důvody své hrsti na svůj exulantický stav ve věku, který byl již právem nazván věkem exulantů? A formulovat nejen politickou, nýbrž i sociologickou a filosofickou funkci exulantství jako síly velmi prospěšné a normální v našem nenormálním světě?

Kárnatův článek *Mladí hrdinové* konstatuje, že mladi dnešního světa se řídí čím dál tím méně národními tradicemi, a že se vyvíjí k první všesvětové civilizaci. Ponechávám mládež je skutečně křísťalová koule, v které je možno zahlédnout obrysy budoucnosti světa, nemáme se ptát, jaká ta nová civilizace bude? Není v odporu mládeže ke všem ideologiím obsaženo nebezpečí, že ideologické vakuum zaplní dříve nebo později demagogové? Domníváme se opravdu, že svět budoucnosti nebude potřebovat ideologických podpěr jako vždycky v minulosti — podpěr dobrých nebo špatných? Nebude generace, která přijde po dnešní generaci nejmladších, ji kritizovat právě z tohoto hlediska? Hle, kolik otázek vyvolalo minulé číslo *Zápisníku*! Jeho příti čísla ráda uveřejní odpovědi na tyto otázky, které jsou ovšem jen malým zlomkem otázek naší tážající se doby.

L. R.

České a slovenské dlouhotrvající gramofonové desky s populární taneční a národní hudbou k dostání v New Yorku.

O seznam píše na

APON RECORD CO. INC.,

P. O. Box 131, Grand Central Station, New York 17, N. Y.

NOVÉ ZŘÍZENÝ • ÚTULNÝ • PŘÍJEMNĚ CHLAZENÝ

Restaurant Vašata

339 EAST 75th STREET, NEW YORK. — TEL. RH 4-9896

VYHLÁŠENÁ ČESKÁ KUCHYNĚ • VYBRANÁ VÍNA • ZNAMENITÉ COCKTAILY

ZÁPISNÍK 1960

c/o UNIVERSUM PRESS CO.

15 Vandewater Street,

NEW YORK 38, N. Y. — USA

Return postage guaranteed

České neb slovenské knihy — nové i zánovní — populární gramofonové desky (opery, taneční hudba, národní) — originál porcelán a sklo — panenky v originálních krojích — gratulační karty ke všem příležitostem — obrazy a jiné dárky pro vás a vaše známé koupíte jen v

CZECHOSLOVAK BOOK AND MUSICSHOP

1363 FIRST AVE, NEW YORK 21, N. Y.

TELEFON RE 4-4700

Vyžádejte si náš ceník

Majitel Karel Rada